

Šeimų padėtis ekonomikos krizės sąlygomis. Politikos priemonių pokyčiai ES

Santrauka

Įvadas

Šioje ataskaitoje apibūdinama šeimų padėtis bei patirtys krizės sąlygomis ir nagrinėjama, kaip nuo 2010 m. pakito šeimai skirta politika. Kai kuriose šalyse išmokų sumažinimas palankių sąlygų neturinčias šeimas paveikė labiau nei kitus gyventojus. Kitos šalys ėmėsi naujų priemonių, kad padėtų šeimoms, kurios nuo ekonomikos krizės nukentėjo labiausiai. Be to, šioje ataskaitoje apžvelgiama įvairių tipų šeimų su išlaikomais vaikais socialinė padėtis ir nagrinėjama, kokios priemonės gali padėti sušvelninti krizės poveikį palankių sąlygų neturinčioms šeimoms. Dokumente dėmesys sutelktas į išsamią procesų 10 ES valstybių narių analizę.

Politinės aplinkybės

Svarbus strategijos „Europa 2020“ politikos prioritetas yra plataus užmojo tikslas – iki 2020 m. iš skurdo ir socialinės atskirties išlaisvinti 20 mln. žmonių. Socialinės apsaugos komitetas pabrėžia, kad socialinės investicijos į vaikus gali padėti išvengti skurdo ir jį mažinti. Vis dėlto šiuo metu ES ne artėja, o tolsta nuo šio tikslo – 2013 m. skurde ar socialinėje atskirtyje gyveno apie 4,8 mln. daugiau jos gyventojų nei 2008 m.

Integracinio augimo darbotvarkės politikos prioritetai, kuriais siekiama padėti tėvams aktyviai dalyvauti tiek visuomenės, tiek ekonominiame gyvenime, yra sutelkti į priemones, kurias įgyvendinant jiems sudaromos palankesnės sąlygos derinti darbą ir priežiūrą, padedama padengti vaikų priežiūros išlaidas ir užtikrinama, kad dirbti apsimokėtų (abiem) tėvams. Kita svarbi politikos sritis yra užimtumas. Vienas iš augimo strategijos tikslų – užtikrinti, kad iki 2020 m. 20–64 metų amžiaus gyventojų užimtumas pasiektų 75 proc. Vis dėlto, laikotarpio vidurio peržiūros duomenimis, užimtumo rodiklius galima pasiekti tik labiau susitelkus į lyčių lygybę.

Pagrindinės išvados

- Visoje Europoje daugiausiai sunkumų kyla nepilnomis šeimoms ir didelėms šeimoms su trimis ar daugiau išlaikomų vaikų; nuo krizės pradžios tokių šeimų padėtis pablogėjo. Šeimų padėties skirtumai iš dalies

priklauso nuo to, kiek jas paveikė krizė, taip pat nuo to, kaip į krizę reaguoja valstybės narės, kurių atsaką lemia pasirinktas šeimos politikos režimas.

- Turima duomenų, kad palaipsniui pereinama prie tokios paramos, kuri yra geriau pritaikyta prie gavėjų materialinių poreikių; dėl to gali formuotis naujos grupės iš palankių sąlygų neturinčių šeimų, iki krizės turėjusių galimybę naudotis universalios paramos priemonėmis.
- Kai kurios valstybės narės taiko daugiau galimybių teikiančius šeimos politikos režimus, kurie padeda šeimoms palaipsniui atsisakyti tradicinio šeimos maitintojo modelio. Tose šalyse išmokų šeimoms mažinimas pirmiausiai buvo taikytas išmokoms grynaisiais pinigais ir mokesčių lengvatoms. Tai galėtų būti vertinama kaip ženklas, kad, nepaisant krizės, išsaugotas dėmesys darbo ir asmeninio gyvenimo derinimui ir socialinėms investicijoms.
- Tyrimų duomenimis, šalyse, kuriose taikomi labiau ribojantys šeimų politikos režimai, iškylo didelių sunkumų, dėl kurių nacionalinė ir vietos valdžia nebegali finansuoti kai kurių paslaugų ir priemonių, kurios buvo finansuojamos iki krizės.
- Nuo 2010 m. įvykusius pokyčius iš esmės lėmė įvairūs prieštaringi veiksniai: šeimos poreikių raida, būtinybė mažinti viešąsias išlaidas ir poreikis teisingai paskirstyti ribotus išteklius. Todėl galima teigti, kad šeimos politikai dažnai trūksta darnios ir integruotos politikos struktūros.

Politikos orientyrai

Faktiniais duomenimis grindžiamą politiką ir programų vertinimą gerina suinteresuotųjų šalių ir naudos gavėjų dalyvavimas. Nors naujos nuostatos ir reformos paprastai įgyvendinamos eksperimento tvarka, susijusios stebėsenos ir vertinimo procedūros taikomos retai. Sisteminiai vertinimai ir rezultatų vertinimai ypač nebūdingi

mažos apimties programoms. Naujų iniciatyvų įgyvendinimas turėtų remtis kokybės stebėseną, kad paslaugų teikėjai suprastų, kaip ir kodėl pasiekiami (ar nepasiekiami) užsibrėžti tikslai, ir kad būtų galima atsižvelgti į realias kasdienes problemas ir poreikius.

Šeimos politika turėtų būti integruotos strategijos dalis. Parama šeimoms dažnai teikiama fragmentiškai, susidarius kokioms nors neeilinėms aplinkybėms ir politinių iniciatyvų pagrindu, o ne įgyvendinant koordinuotas struktūrines reformas. Remiantis turima literatūra, krizės ir viešųjų išlaidų mažinimo laikotarpiais veiklos koordinavimas ir integracija yra labai svarbūs veiksniai siekiant kuo geresnių rezultatų su mažiausiais viešojo ir privačiojo sektorių ištekliais.

Būtinios integruotos strategijos. Koordinacija turėtų būti taikoma skirtingų krypčių politikai ir skirtingiems instituciniams lygmenims – nacionalinio, regionų ir vietos lygmens institucijos turėtų geriau bendradarbiauti, kad būtų išvengta priemonių dubliavimosi. Tai padėtų pakeisti nepageidautiną padėtį, kai gerai informuotos šeimos sugeba pasinaudoti visomis įmanomomis išmokomis, o labiau skurstančios šeimos lieka be paramos. Integruota strategija gali padėti stiprinti šeimos organizacijas, bendruomenės socialinius ryšius ir neformalias vietos organizacijas. Tik darni ir visapusiška šeimos politikos struktūra gali padėti užtikrinti tvarią socialinę plėtrą ir pasiekti, kad šeimos neatsidurtų sunkioje padėtyje, iš kurios išeiti sunkiau ir brangiau.

Tinkamos pajamos yra labai svarbus veiksnys norint paremti palankių sąlygų neturinčias šeimas ir mažinti neformalų užimtumą. Tyrime akcentuojama, kad svarbu palankių sąlygų neturinčioms šeimoms užtikrinti minimalių pajamų paramą. Daugelyje valstybių narių pajamų rėmimo lygis yra mažesnis už skurdo rizikos ar socialinės atskirties lygį. Dėl tinkamo pajamų rėmimo schemų trūkumo daugelis šeimų buvo priverstos pereiti į šešėlinę ekonomiką.

Šeimoms reikia padėti priežiūros funkcijas suderinti su darbu. Darbas visą darbo laiką gerina šeimų socialinę ir ekonominę padėtį visose tirtose šalyse, nors dažnai uždirbamų pajamų nepakanka, kad šeimos išsivaduotų iš skurdo. Tai reiškia, kad svarbios bet kokios priemonės, kurios padeda geriau derinti darbą ir asmeninį gyvenimą. Konkrečių atvejų tyrimų duomenimis, didesnė nebrangių vaiko priežiūros paslaugų pasiūla turi aktyvinamąjį poveikį. Tai išankstinė sąlyga norint padėti žmonėms išsivaduoti iš skurdo, nes, pavyzdžiui, vienišiams tėvams tai suteikia galimybę ieškoti apmokamo darbo.

Pažeidžiamumas yra daugialypis. Darbas – ne vienintelis atsakas į skurdo riziką. Politikoje turi būti numatyta ir socialinė įtrauktis bei dalyvavimas. Dalykai, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodo nelabai reikšmingi (pvz., papildoma vaiko priežiūros pagalba arba mažesnė viešojo transporto bilietų kaina), gali turėti didelį teigiamą poveikį ir padėti kovoti su socialine atskirtimi. Svarbus veiksnys yra būsto politika, kuri gali būti įvairi (pagalba mokantiems būsto nuomą arba mokesčių už elektrą, mokesčių naštos sumažinimas arba palankesnės sąlygos įsigyti įperkama būstą).

Tinkama vaikų priežiūra yra labai svarbi sudėtingomis ekonominėmis sąlygomis. Daugeliui šeimų, ypač vienišiams tėvams, sunku suderinti šeiminių gyvenimą ir darbą visą darbo laiką. Atsižvelgiant į tai, tinkama kokybiška vaiko priežiūra (šalia vaiko gerovės skatinimo) yra svarbus veiksnys kovojant su skurdu ir socialine atskirtimi. Tikimybė, kad kils prieštaravimų tarp priežiūros poreikių ir poreikio užtikrinti reikiamą pajamų lygį, ekonomikos krizės laikotarpiu yra dar didesnė. Šiuo atžvilgiu vienišiams tėvams kyla papildomų sunkumų, nes jiems tenka pasirinkti tarp darbo ir vaiko priežiūros.

Informacija turėtų būti aiški, o galimybė pasinaudoti išmokomis ir programomis – lengvai prieinama. Išmokos turėtų būti tokios, kad jomis norėtų pasinaudoti kuo daugiau asmenų, kurie į jas turi teisę. Daugeliu atveju priemonės yra skirtos pažeidžiamiausiems asmenims, todėl jos turi būti lengvai prieinamos ir suprantamos. Priešingu atveju tie, kam trūksta žinių ar kontaktų, negali pasinaudoti priemonėmis, į kurias jie turi teisę. Pakankamai socialinio, materialinio ir kultūrinio kapitalo neturinčioms šeimoms kyla pavojus patirti dar didesnę atskirtį.

Teikiant tikslią paramą reikėtų pripažinti naujų tipų šeimas. Priemonių sutelkimas į labiausiai skurstančias šeimas – teisingas būdas paskirstyti turimus išteklius griežtos taupymo politikos įgyvendinimo laikotarpiu. Vis dėlto didelių problemų kyla dėl to, kad, pavyzdžiui, per siaurai apibrėžiama, kas yra šeima ar nepilna šeima, arba dėl to, kad apibrėžtyse neatsižvelgta į šeimos sandaros pokyčius, pavyzdžiui į „jungtines“ šeimas, susidarancias po skyrybų ir naujų vedybų. Todėl svarbus socialinės paramos sistemų bruožas yra gebėjimas greitai prisitaikyti prie kintančios šeimos struktūros ir mažiau dėmesio teikti teisiniam šeimų statusui.

Papildoma informacija

Ataskaita „Families in the economic crisis: Changes in policy measures in the EU“ („Šeimų padėtis ekonomikos krizės sąlygomis. Politikos priemonių pokyčiai ES“) skelbiama adresu <http://www.eurofound.europa.eu/publications>.

Norėdami gauti daugiau informacijos, susisieki su mokslinių tyrimų vadove Daphne Ahrendt e. paštu dap@eurofound.europa.eu.